

УДК 141.32(477)

П 30

Оксана ПЕТРІВ

ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ВИМІР ЛЮДСЬКОГО БУТТЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ФІЛОСОФСЬКО-ЛІТЕРАТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ

У статті досліджено українську філософсько-літературну традицію; встановлено, що вона має виразне екзистенційне спрямування, за змістом є антропоцентричною та кордоцентричною; як теоретична форма світогляду утверджує беззаперечну цінність людини та людства; здійснено аналіз філософських ідей Григорія Сковороди, Миколи Гоголя, Памфіла Юркевича.

Ключові слова: українська філософсько-літературна традиція, кордоцентризм, екзистенційність, антропоцентризм, людське буття.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Специфіку української національної культури та філософії на рівні світоглядно-філософської ментальності виражає антропоцентризм, кордоцентризм, антеїзм та екзистенційність. У вузькому значенні український кордоцентризм є теорією тотожності людської і духовної реальності. В ній людське зводиться до духовного і духовне висувається на перший план. Його можна також трактувати як учення про перевагу духовного досвіду (містичного переживання, інтуїтивного осягнення) над логіко-дискурсивним мисленням. У широкому значенні український кордоцентризм є історичним типом філософування, що заснований на ототожненні істинної сутності людини – серця – з духовною реальністю. До того ж наголошується на провідній ролі людського серця чи першості духовної реальності. Екзистенційність – це перевага духовного (ідеального) над

© Петрів Оксана, 2012

тілесним (біологічним) у процесі людської життєдіяльності, здатність шукати істину, сенс власного життя за допомогою особистого життєвого досвіду.

У культурній традиції нашого народу саме філософія була тим типом духовної діяльності, де з'ясовувалися межі людського життя, давалися відповіді на питання, що становлять сенс буття людини. Причому слід пам'ятати, що спосіб існування філософії у формі наукової теорії не є єдино можливим для філософії, яка є сферою духовної діяльності людини зовсім не тотожної науці. Проблеми життя і смерті, свободи, необхідності, щастя, визначення сутності людини й міри її можливостей, здійснення людиною своєї мети у цьому світі, тобто питання, що визначають зміст духовного життя людини, народу, нації, – ось коло філософських проблем, які, втілені у творчості діячів культури минулого і сьогодення, стають предметом історико-філософського дослідження. Результати філософського осмислення дійсності відображаються не лише у філософських трактатах у власному розумінні цього слова. В українській культурі професійна філософська теорія не є єдиним способом побутування філософської думки. Українська традиція філософського сприйняття дійсності близька до художньо-образного філософування, до усвідомлення філософії не як теоретичного вчення, а специфічного способу життєдіяльності. Контекст української культури визначає перелік тих діячів, учень, ідей, що повинні залучатися до дослідження історії розвитку національної філософії у контексті світової.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Українську філософсько-літературну традицію досліджували Д. Чижевський, В. Шинкарук, М. Булатов, В. Табачковський, М. Попович, І. Бичко, А. Бичко, О. Забужко, Л. Гамаль та інші. В. Шинкарук зокрема досліджував екзистенційне спрямування української філософсько-літературної традиції, М. Булатов дослідив антропологічні ідеї в історії української філософії. І. Бичко, говорячи про кордоцентризм вітчизняної філософії, наголошував на ментальній співзвучності української та європейської філософської традиції.

Українські любомудри у різні епохи української історії були перейняті проблемою самотності людини, специфічності її буття, визначення її ролі і місця в довкіллі, прагненням зрозуміти не лише її власну природу, а й сенс навколишнього світу.

Серед персоналій української філософсько-літературної традиції чільне місце займають Іван Вишенський, Григорій Сковорода, Микола Гоголь, Леся Українка, Тарас Шевченко, Іван Франко, Памфіл Юркевич, Пантелеймон Куліш, Володимир Винниченко, Микола Хвильовий, Василь Симоненко, Ліна Костенко та інші. Загальною методологічною настановою у дослідженні є теза Дмитра Чижевського про те, що в “межах національних у слов’ян і досі поруч з чистими теоретиками можуть бути поставлені мисленики, які тільки намічали ідеї, тільки кидали думки, не продумуючи їх до кінця, не даючи їм останньої філософської обробки” [11, 12 – 13]. Духовна енергія, що постає в формі філософського мислення у творчості слов’ян, не концентрується в індивідуальних філософських ученнях, а розтікається по різних формах суспільної свідомості, насичуючи світоглядно-філософським змістом цілу національну культуру. Оксана Забужко визначає мотивацію утвердження філософсько-літературної традиції в українській культурі тим, що “за умов “хвороби бездержавності” українська література змушена була виконувати низку суспільних функцій, для “нормальної” модерної літератури загалом неіманентних і факультативних, як-от ідеологічну, просвітницьку, виховну, культурно-синтезуючу (за браком фахової національної філософії) тощо, – це справді так, і ніхто з цим не сперечається, ба більше, така форсована багатофункціональність притаманна була літературам усіх країн, де загальмувався процес становлення громадянського суспільства і, як наслідок, бракувало свободи слова, – як у минулому, так і в нашому столітті” [5, 11]. Початок формування філософсько-літературної української традиції можемо відрاهовувати від доби дохристиянської, язичницької, однак її вплив на формування філософської думки в Україні не був реалізований повною мірою. Причиною цього є відсутність автентичних писемних пам’яток, які були або знищені в час прийняття християнства, або трансформовані ним у час свого утвердження на Русі. Водночас з християнством на Русі утверджувався новий світогляд, згідно з яким проголошувалася беззаперечна цінність людини і

людства. Філософська культура Русі утверджувалася на основі творчого переосмислення перекладних джерел того часу, витворювалися оригінальні твори – слова, повчання, моління тощо. Слід наголосити, що це був вияв не теоретичного, а практичного освоєння світу. Звідси бере початок “софійний” тип української філософської традиції, де філософія тлумачиться як мудрість – сукупне вчення про світ і про те, як людині потрібно жити в цьому світі, знання в істині, розгадка таємниць власного “Я” і світу. Своєю чергою, це передбачало не просто пізнання світу, а його розуміння, осмислення історії як аргументу людської діяльності, посилення уваги до суспільно-політичного життя та етико-моральної проблематики, гармонізації взаємин людини з природним та соціальним довкіллям, культ інтелекту, слова, пам’яті, громадянства, патріотизму, діяльного, творчого життя. У поглядах мислителів Русі домінувало устремління до духовності, утвердження здорового способу життя, єдності слова і діла, почуття людської гідності, сумління, людяності, подвижництва. Цей період в історії розвитку української філософії представлено іменами Іларіона, Луки Жидяти, Феодосія Печерського, Нестора Літописця, Володимира Мономаха, а також “Словом о полку Ігоревім”, Ізборниками 1073, 1076 рр. Ця особлива спадщина для української філософії – це початок традиції, першоджерела, до яких ми постійно зверталися в час самоусвідомлення своєї окремішності та відродження. Філософсько-літературна традиція інтенсивно розвивалася в Україні і подальшими часами, але найповніше вона проявила себе в добу Просвітництва – у творчості Григорія Савовича Сковороди. Саме він повернув українську філософію до етико-моральної проблематики в її практичній спрямованості на людину, духовне начало в ній, розвинув комплекс ідей та узагальнювальних положень, що були актуальними не тільки для його часу, але й сьогодні потребують свого осмислення й не підлягають однозначним інтерпретаціям та оцінкам. Імена і доробок мислителів Нового часу визначені у працях Дмитра Чижевського, Івана Мірчука та інших: “Серед українців на загал знаходимо мало “чистих” філософів, зате філософське мислення прикметне для багатьох письменників, митців, суспільних діячів, теоретиків. Тому історія української філософії включає поряд з філософами типу Г. Сковороди, П. Лодія, С. Гогоцького, також М. Гоголя,

П. Куліша, Т. Шевченка, В. Липинського та ін.” [7, 3509 – 3512]. Філософська традиція, яка розвивалася на теренах української культури, має виразне екзистенціальне спрямування, за змістом є антропоцентричною і найповніше виявила себе у творчій спадщині Григорія Сковороди.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Метою статті є дослідження філософсько-літературної традиції, яка розвивалася на теренах української культури, виявлення її екзистенційного спрямування та кордоцентризму, а також аналіз філософських ідей Григорія Сковороди, Миколи Гоголя, Памфіла Юркевича.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Загальною особливістю української філософії з часів Києворуських і до нині є її антропоцентричність. Середньовічна українська світоглядно-філософська думка має такий вигляд загальної структури: змістом життя людини є боротьба добра і зла, тобто мораль; моральна сутність людини розгортається в історії, сенс якої у вдосконаленні людини і людства загалом; а історія охоплена і просякнута релігією як світоглядною формою духовності. Оскільки людині приділяється не менше уваги, ніж Богові, цей світогляд в його українському варіанті можна вважати доцентровим. А стародавню антропологію, або антропологічну орієнтацію світогляду, з погляду на її складність, нерозчленованість моралі, релігії, історії, вчення про людину можна назвати синкретичною. Такий характер філософування зберігся значною мірою і в подальшому розвитку української філософії.

Як зазначає Д. Чижевський, для характеристики української філософії важливим чинником є те, що “українське культурне життя не завше було різко та яскраво усамостійнене і відокремлене. Мінявся і ступінь політичної залежності, і ступінь рівня національної свідомості, зокрема національної свідомості інтелігенції... Навіть мова, яка часто може служити критерієм, чи відносити дану особу до тієї чи іншої культури, і вона тут не може бути певним мірилом вже через те, що в українській мові майже не писав ніхто з українських мислеників” [11, 14].

“Філософія серця”... є характеристична для української думки... – в людськiм душевнiм життi глибше нiж свiдомi психiчнi переживання служить їх основа – “серце”, найглибше в

людині, “безодня”, яка породжує з себе і зумовлює собою, так би мовити, “поверхню” нашої психіки (Г. Сковорода, М. Гоголь, П. Юркевич, П. Куліш)” [11, 19]. Український кордоцентризм заснований на ототожненні істинної сутності людини – серця – з духовною реальністю. Виняткова оцінка серця, зазначає Ігор Бичко, з’являється внаслідок уявлень про серце як нібито безпосереднє перебування душі у людському тілі [2, 681]. Українські філософи, як справедливо зазначає Д. Чижевський, трактували людину як “мікрокосмос”, бо в сердечній глибині, безодні криється все, що є у цілому світі (К. Транквіліон-Ставровецький, Г. Сковорода, М. Гоголь), а також мали схильність до усамітнення душі, те, “що Гоголь звав “духовний монастир” (Г. Сковорода, М. Гоголь, Г. Максимович, П. Куліш)”, визнавали “величезну етичну цінність за індивідуумом... “права для кожної людини” на власний, індивідуальний етичний шлях, те, що ми могли б назвати “плюралістичною етикою” (Г. Сковорода, М. Гоголь)”, визначали, що “мир” є основна етична і соціальна цінність, мир між людьми та мир людини з Богом (Київська школа, Г. Сковорода, М. Гоголь, М. Юркевич, П. Куліш), а “ідеал внутрішньої гармонії є найвищим ідеалом етичної свідомості... Г. Сковорода і М. Гоголь найбільше до цього наближувалися” [11, 19]. Як бачимо, даючи нарис історії української філософії, визначаючи традицію “філософії серця” у ній як провідну, Дмитро Чижевський найчастіше звертається до творчої спадщини Григорія Сковороди, Миколи Гоголя, Памфіла Юркевича.

Життя і вчення Григорія Сковороди (1722 – 1794) сповнені оптимізмом щодо можливості кожної людини досягнути щастя, вся його філософія розгортається навколо цієї проблеми і саме щастя є метою його етики: “Щастя наше є мир душевний...” [9, т.1, 363]; “пізнати себе повно, пізнатися й задружити з собою – це є невід’ємний мир, істинне щастя і мудрість досконала” [9, т.1, 374]; “премилосердна природа всім без винятку душам відкрила шлях до щастя...” [9, т.1, 329]. Поняття щастя у Г. Сковороди є позитивним і динамічним. Він вважав, що щастя не залежить від зовнішніх змін людського життя. Якщо людина щаслива, то, передусім, це досягнуто завдяки її внутрішньому стану – серцю: “...істинною людиною є серце в людині, а глибоке серце, одному лише Богові пізнання, є ніщо інше як необмежена безодня наших думок, просто сказати: душа – це справжнє єство, і суц

справжність, і сама есенція (як кажуть), і зерно наше, і сила, в якій тільки і є життя та існування наше, а без неї ми є мертва тінь” [9, т.1, 169]. Щоб бути щасливою, людина повинна жити в гармонії зі своєю внутрішньою суттю і справжнє щастя можна знайти тільки в реалізації свого покликання, своєї “сродності” з зовнішнім світом: “...не розуміти себе самого – це те ж таки, слово в слово, що згубити себе. ...пізнати самого себе, і відшукати себе самого, і знайти людину – одне і теж” [9, т.1, 155]. У цих словах Григорія Сковороди доведено необхідність любові до самого себе, адже любов до себе безпосередньо пов’язана з любов’ю до інших людей, що складає важливу умову досягнення щастя. Отже, індивідуальне щастя стає невід’ємною складовою щасливого суспільства, а щасливе суспільство є основою мирного і справедливого світу. Згідно з етичною концепцією Г. Сковороди, у кожного свій унікальний і неповторний спосіб “сродності” із зовнішнім світом, із самим собою, життя у світі виявляє себе в ідеї “рівної нерівності”: “Бог багатому подібний фонтанові, що заповнює різні за обсягом посудини. Над фонтаном напис: нерівня усім рівність. Ллються з різних руок різні токи в різні посудини, що стоять навколо фонтану. Менший посуд менше має, але в тому є рівний більшому, що однаково є повний” [1, 252]. У цій ідеї Г. Сковороди про “сродність” людини всьому світові, про “рівну нерівність” бачимо пряму співзвучність з розмірковуванням С. К’єркегора про відмінність між людиною естетичного та етичного світовідчуття, про гармонійний розвиток у людській особистості естетичних та етичних начал: “...у кожної людини є своє покликання, і коли вона знайде його, то повинна вибрати його етично-свідомо... Життєвий погляд естета базується виключно на відмінностях: у деяких людей, мовляв, є талант, у інших немає; насправді вся різниця між людьми у тому, що у одного більше, у іншого менше таланту, тобто різниця тільки кількісна, а не якісна. Погляд естета вносить у життя розлад... Етик, навпаки, узгоджує людину з життям, говорячи, що у кожного своє покликання. Він не заперечує згаданих відмінностей, а лише вказує на те, що, незважаючи на всі відмінності, люди мають дещо спільне, що робить їх рівними один одному, – покликання. Наймогутніший талант є також лише покликанням, тобто не відрізняє людину від інших людей, не ставить її поза умовами дійсності, а лише тісніше прилучає до людства: талант – покликання, а покликання – дещо

загальнолюдське. У кожній людині є покликання; на цій основі найнікчемніший індивідуум володіє всіма правами людини... він несе в собі відбиток загальнолюдського – своє покликання” [6, 375]. Екзистенціальна орієнтованість сковородинської думки, близька до к’єркегорівської, зокрема наведеної вище, простежується в етичній настанові: “Ори землю або носи зброю, роби купецьку справу або художество твоє. Роби те, для чого народжений...”; “Щасливий, хто з’єднав свою приватну справу із загальною. Сіє є істинне життя” [1, 251].

Як зазначає Ада Бичко, сковородинське “Пізнай себе!” означає в нього “пізнати Бога”. Антитетичний характер цієї позиції свідчить, по суті, про екзистенціально-діалектичний спосіб мислення Г. Сковороди: “нерозривність” і, водночас, “незілляність” природи й людини, еством якої є Бог. Для релігійного світосприйняття і світорозуміння Г. Сковороди Бог є трансцендентальною сутністю щодо світу. Для філософів-екзистенціалістів атеїстичного світовідчуття такою сутністю є ніщо. Зокрема, осмисленню феномену ніщо присвячена праця Ж.-П. Сартра “Буття і ніщо”, в якій “ніщо” пов’язане із “свідомістю” і “проявленням” буття людини в сутності свого існування як трансцендентне, через яке людина творить сама себе: “Ніщо, якщо воно не підтримується буттям, зникає як ніщо, і ми впадаємо в буття. Ніщо може бути неантисованим лише на тлі буття; якщо ніщо і може бути даним, то ані до, ані після буття, ані (якимось загальним чином) по той бік буття, але в самому ядрі буття, його осерді, як хробак” [8, 63]. У п’єсі “Замкнені двері” Ж.-П. Сартр використовує образ дзеркала, яке допомагає героєві подолати негачію чуттєво-предметного буття, “вловити” вияв власного буття – екзистенції. Г. Сковорода виявляє (задовго до появи класичної екзистенціальної філософії) екзистенціальний, близький до сартрівського спосіб мислення, змальовуючи розмаїття матеріально-тілесних виявів “внутрішньої” людини (екзистенції), “повсякчасної сили”, “дійсної людини”: “Стань, як хочеш, на рівному місці і накажи поставити навколо себе сто дзеркал вінцем. Тоді побачиш, що єдиний тілесний твій бовван володіє сотнею видів, що від нього одного залежать. А як тільки забрати усі дзеркала, зараз усі копії заховаються у своїм початку, або оригіналі, ніби гілля у зерні своєму. Одначе тілесний наш бовван і сам є лише тінь дійсної Людини. Це створіння,

мов мавпа, зображує своїм лицедійним чином повсякчасно існуючу силу і божество тієї людини, якої усі наші боввани є лише ніби дзеркалоподібні тіні, які то з'являються, то зникають” [1, 249].

Дмитро Чижевський у своєму “Нарисі з історії філософії в Україні” ретельно розглядає в контексті української традиції “філософії серця” Миколу Гоголя (1809 – 1852). Знайомство з російськомовною філософсько-літературною спадщиною М. Гоголя (що в час М. Гоголя не була винятком внаслідок бездержавності України і діяльності представників української культури на теренах “чужої” культури) дає підстави розглядати її як учення про “мертву” і “живу” душу, яка є продовженням філософського вчення Г. Сковороди і в якому поняття “душа” є підставовим (як і в Г. Сковороди – “серце”) щодо ключового поняття екзистенціальної філософії – екзистенція [3, 12]. Екзистенціальність філософування М. Гоголя виявляє себе в орієнтованості письменника-філософа на неповторне у своїй окремішності людське існування, яке у вченні Миколи Гоголя трактується як “жива душа”, на відміну від “мертвої”, адже останніми словами у Духовному заповіті М. Гоголя були: “Будьте не мертві, а живі душі. Немає інших дверей, окрім вказаних Ісусом Христом, і кожен, хто перелазить [у Гоголя церк.-слов. – прелазай], є тать і розбійник” [4, 380]. З наведених слів бачимо, що “будьте” для М. Гоголя рівнозначне “виберіть себе”, а наказовість формулювання свідчить про розуміння ним цього етичного акту як обов’язку. Суголосне гоголівському розуміння обов’язку людини етичного світогляду у С. К’єркегора: “Справжній етичний погляд на життя вимагає від людини виконання не зовнішнього, а внутрішнього обов’язку, обов’язку перед самим собою, перед своєю душею, яку вона повинна не загубити, а знайти” [6, 334]. У гоголівській концепції “живої” душі відображено три етапи становлення світогляду: еволюція від естетичного до релігійного через етап морально-дидактичного, що на рівні філософської рефлексії письменника та мислителя виявляє себе у зображенні внутрішнього світу людини в межах категоріальної альтернативи, відповідно: “мертва душа” – “жива душа” (“християнин”), а поняття “Бог” – “Краса” – “жива людська душа” – “Слово” – “Мудрість” – тотожні і невід’ємні” [3, 19 – 20].

Поруч із іменами Григорія Сковороди та Миколи Гоголя Дмитро Чижевський ставить ім'я Памфіла Юркевича (1826 – 1874), оскільки “Один пункт своєї філософії Юркевич розвинув дуже детально і многобічно. Цей пункт важливий і центральний для філософії П. Юркевича – питання про єство людини. Для християнського мисленика, яким був П. Юркевич, проблема антропологічна є центральна та основна (як це було, напр., і для Г. Сковороди або П. Гоголя)” [11, 145]. Як й інші українські філософи, П. Юркевич малює реальність плюралістичною, складеною з трьох сфер: “ноуменального світу”; ідеального світу “вічної правди”; реального світу, що є царством розумних істот, і феноменального світу примарного існування тілесності. Гармонійна взаємодія світів не означає їхньої повної “прозорості”, адже, оперуючи ідеями, розум пізнає буття розумних істот, однак, будучи сферою загального, він принципово не може вичерпати індивідуальне. Непрониклива для розуму – “голови” – глибина особистісноіндивідуального є те, що Г. Сковорода, М. Гоголь називали “серцем”, “душею” [1, 273]. Попри всю неподібність постатей і творчості Памфіла Юркевича та Ж.-П. Сартра знайомство з працями філософів, зокрема і відповідно: “Серце та його значення в духовному житті людини, за вченням слова Божого” та “Буття і ніщо”, дає нам підстави і сміливість твердити про єдність способу мислення, смислове поле поняттєво-категоріального апарату, концептуального викладу проблеми. Наприклад, Памфіл Юркевич, з'ясовуючи співвідношення душі (серця), як підставового поняття щодо існування, екзистенції та тіла, говорить: “Тілесним органом душі може бути ніщо інше, як людське тіло. Тому, позаяк серце поєднує в собі всі сили цього тіла, воно ж і є щонайглибшим органом життя душевного. Тіло є доцільний орган душі не завдяки одній своїй частині, а завдяки цілому своєму складу та устрою, хоча діяльність головного мозку є необхідна умова для того, щоби душа мала змогу породжувати відчуття та уявлення...” [13, 566]. З'ясовуючи зв'язок тіла і свідомості, Ж.-П. Сартр зазначає: “...тіло ... є для мене. Тож воно – аж ніяк не випадковий додаток до моєї душі, а навпаки, перманентна структура мого буття і перманентна умова можливості моєї свідомості як свідомості про світ і як трансцендентного проекту до мого майбутнього” [8, 464]. І далі у П. Юркевича: “Зв'язок між рухом певної частини головного

мозку та уявлення, яке з цього приводу утворює душа, є не механічний зв'язок тисків і поштовхів... але зв'язок доцільний, ідеальний, духовний..." [13, 567]. Можемо зробити припущення, що саме такий зв'язок тіла людини і свідомості Ж.-П. Сартр називає екзистенційним зв'язком: "Слід радше сказати, послуговуючись дієсловом "існувати" як перехідним дієсловом, що свідомість *існує своє тіло*. ... зв'язок тіла-як-точки-зору з речами – *об'єктивний* зв'язок, а зв'язок свідомості з тілом – *екзистенційний* зв'язок" [8, 466]. Дослідник філософської спадщини П. Юркевича Густав Шпет, інтерпретуючи вчення філософа про серце, зазначає, що "...для філософії всі питання серця є її питання, і вельми знадлива думка не лише ставити питання "з серцем", але й вирішувати їх з серцем. Однак саме лиш це вже говорить, що "серце" не може бути принципом філософії. ... Теоретична філософія може і мусить віднайти свої принципи серця..." [12, 582]. Безперечно, теоретична філософія наступних десятиліть (стаття "Знання і віра. Із філософської спадщини Памфіла Юркевича" була надрукована у 1915 р.), в екзистенціальній філософії "віднайшла свої принципи серця", якими є вчення про екзистенцію – буття людини в сутності свого існування.

Сучасна філософія, що сформувалася в XIX ст., заперечує філософську класику в найважливіших і принципових питаннях. Однак вона так чи інакше продовжує розв'язання проблеми душі, поставленої у класичній філософії. Філософські дослідження у руслі цієї традиції продовжені, зокрема, діяльністю Київської світоглядно-філософської школи, осередок якої у другій половині XX ст. був в Інституті філософії імені Г. Сковороди НАН України. Ось як Володимир Шинкарук визначає напрям діяльності цього осередку: "...Розробка проблем філософії людини в Інституті філософії НАН України здійснювалась зонайбільше з урахуванням того аспекту цих проблем, який був співзвучний екзистенціалізму. Схарактеризуємо деякі моменти такої співзвучності: 1. Людське буття, осмислюване в поняттях "екзистенція", "час", "свобода", має значення буття не людини взагалі... а окремої людської особистості, "кожного з нас". 2. Од народження, з колиски, з дитинства наше буття є буттям у світі... 3. Світ нашого буття не створюється нами, а дається (задається) нам як зовнішній, об'єктивний. У своїй основі він становить єдність природного і соціокультурного. 4. ...визначальним у цій єдності є не природа, а

сам світ (зрештою природний, матеріальний). Категоріями, в яких осмислюється цей світ, є “матерія”, “рух”, “простір”, “час”, “жива” і “нежива” матерія, свідомість яких “властивість високоорганізованої матерії” – мозку та ін. Але ці категорії не “схоплюють “окремішності” людського буття... 5. У світі індивідуального людського буття визначальними є не його матеріально-природні, а духовні, соціокультурні основи... 6. Світ людського буття простягається у просторі і часі... Це соціокультурний простір-час. 7. Істотним для людського буття є час. Поза часом існує не людське буття, а суще... наша життєдіяльність має своє реальне буття лише “ось зараз, тепер” і “ось тут”, де ми є зараз. А ми були й дотепер, “тоді й там” і маємо ще бути “тоді” і “там десь”. 8. ...Реальною суцільною є життєдіяльність лише в теперішньому... Вона минає, залишаючи (об’єктивно-предметно і суб’єктивно-духовно) лише свої “сліди”, “результати”. 9. Час існування і час буття – різні часи... Наше буття, простягаючись у минуле й майбутнє, реально існує (є буттям як існуванням) лише “тепер” і “ось тут”. Ми виходимо з минулого, залишивши за собою “сліди” своєї діяльності”, опредметнене теперішнє, що стало минулим, і входимо в теперішнє, маючи в самому собі своє минуле як переживання. Предметами переживань є події в нашому житті, що “в’яжуть” часи нашого життя в наше буття в світі... 10. У часах людського буття винятково важливе значення має такий феномен як подія... 11. У вимірах часу нашого буття лише теперішнє є реальним його плацдармом. З позицій теперішнього буття ми оглядаємо минуле і лише з цих позицій бачимо можливості, реалізовані й втрачені... З позицій теперішнього й минулого проектується і буття в майбутнє, яке також постає в різних можливостях і неможливостях – у предметах наших сподівань, очікувань, подій і мрій. 12. Екзистенція – це ми (я, ти, ми) в своєму бутті і небутті в минулому, бутті й небутті в теперішньому і бутті й небутті в майбутньому, у всіх буваннях разом і в кожному зокрема, в трансценденціях з кожного з них і з усіх їх як таких (трансценденція у вічне, позачасове). 13. Оскільки людське буття за своєю сутністю є екзистенцією, що постійно трансцендентує себе з наявного буття в істинно суще, його істотною ознакою є свобода... Свобода екзистенції виявляється і реалізується в її трансценденціях” [10, 41 – 44]. Тезисний виклад підсумків її діяльності провідним ученим Київської світоглядно-філософської

школи, яка відповідає традиції української національної філософії і має виразне екзистенціальне спрямування.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, дослідивши філософську традицію, яка розвивалася на теренах української культури, здійснивши аналіз філософських ідей Григорія Сковороди, Миколи Гоголя, Памфіла Юркевича, ми встановили, що вона має виразне екзистенційне спрямування, за змістом є антропоцентричною, як теоретична форма світогляду утворює беззаперечну цінність людини та людства. Український кордоцентризм, що заснований на ототожненні істинної сутності людини – серця – з духовною реальністю, є специфічною рисою української філософії. Філософські ідеї Григорія Сковороди, Миколи Гоголя, Памфіла Юркевича засвідчують гуманістичний зміст їхньої творчої спадщини.

Література

1. Бичко А.К. Класична доба української філософії // Філософія. Курс лекцій. – К. : Либідь, 1991. – 352 с.
2. Бичко І. Філософія серця // Філософський енциклопедичний словник. – К. : Абрис, 2002. – 744 с. – С. 681 – 682.
3. Гамаль Л.В. Екзистенціальні мотиви в творчості Миколи Гоголя : автореферат : ... канд. філос. наук. – Дніпропетровськ, 1994. – 21 с.
4. Гоголь Н.В. Выбранные места из переписки с друзьями. – М. : Советская Россия, 1990. – 432 с.
5. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу. – К. : Абрис, 1997. – 144 с.
6. Киркегор С. Наслаждение и долг / Перевод с датского П.П.Ганзена. – 3-е издание. – К. : Air Land, 1994. – 504 с.
7. Мірчук І., Маркус В. Філософія // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Репринтне видання. – Л., 2000. – Т. 9. – С. 3509 – 3512.
8. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо : Нарис феноменологічної онтології / пер. з фр. В.Лях, П.Тарашук. – К. : Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2001. – 854 с.
9. Сковорода Г. Твори: У 2 т. – К. : АТ “Обереги”, 1994. – (Гарвард. б-ка давнього укр. письменства).
10. Філософська антропология: Екзистенціальні проблеми / В. Шинкарук, В. Табачковський, Г. Шалашенко, Є. Андрос, Г. Ковадло. – К. : “Педагогічна думка”, 2000. – 287 с.

11. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – Прага : Український громадський видавничий фонд, 1931. – 176 с.

12. Шпет Г. Знання та віра // Хроніка. 2000. Випуск 39 – 40. Україна: філософський спадок століть / Український культурологічний альманах. – Б. В. – 793 с. – С. 574 – 586.

13. Юркевич П. Серце та його значення в духовному житті людини, за вченням слова Божого // Хроніка. 2000. Випуск 39 – 40. Україна: філософський спадок століть / Український культурологічний альманах. – Б. В. – С. 563 – 573.

Петрив Оксана. Екзистенціальне измерение человеческого бытия в украинской философско-литературной традиции. В статье исследована украинская философско-литературная традиция; установлено, что она имеет выразительное экзистенциальное устремление, по содержанию является антропоцентрической и кордоцентрической; как теоретическая форма мировоззрения утверждает беспрекословную ценность человека и человечества; осуществлен анализ философских идей Григория Сковороды, Николая Гоголя, Памфила Юркевича.

Ключевые слова: украинская философско-литературная традиция, кордоцентризм, экзистенциональность, антропоцентризм, человеческое бытие.

Petriv Oksana. Existential dimension of human existence in the Ukrainian philosophical and literary tradition. The article researches the Ukrainian philosophical and literary tradition; it is established that it has a clear existential direction, its content is anthropocentric and cordocentric; as a theoretical form of outlook it asserts undeniable value of the man and mankind. The article also analyses the philosophical ideas of Hryhorii Skovoroda, Mykola Gogol, Pamfil Yurkevych.

Key words: Ukrainian philosophical and literary tradition, cordocentrism, existentiality, anthropocentrism, being.